

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-245-254>

МОЖЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Н. Б. Хамська

ORCID 0000-0001-5567-9266

А. Ю. Киналь

ORCID 0000-0002-1315-8283

У статті обґрунтовано актуальність проблематики формування інформаційної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у процесі їх професійної підготовки. Проаналізовано можливості педагогічних дисциплін у формуванні інформаційної компетентності майбутніх фахівців. Описано практичні форми роботи зі студентами під час навчальних занять з дисциплін: «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи». Висвітлено шляхи підвищення мотивації до навчання, організації самостійної роботи студентів, застосування практико-орієнтованого та інтегрованого навчання у професійній підготовці майбутніх педагогів. Проілюстровано взаємозв'язок теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя у формуванні його інформаційної компетентності. На конкретних прикладах продемонстровано можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових та електронних засобів навчання: інтерактивних практико-орієнтованих завдань, дискусій, моделювання та розробки фрагментів уроків, виконання творчих завдань. Визначено перелік умінь і навичок, необхідних для діяльності майбутнього учителя в інформаційному просторі, які студенти можуть набути у процесі вивчення педагогічних дисциплін: пошук, аналіз, обробка інформації; створення власного інформаційного продукту; можливості використання цифрового та електронного обладнання для обробки фото, відео- та аудіо- навчальних матеріалів; особливості застосування доступу до автентичних матеріалів з метою формування соціокультурної та іншомовної комунікативної компетентностей (енциклопедій, підручників, онлайн баз даних); діяльність майбутнього вчителя у різних інформаційних

середовища та операційних системах; використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації освітнього процесу.

Ключові слова: професійна компетентність, інформаційна компетентність майбутнього вчителя, підвищення мотивації навчання, практико-зорієнтоване навчання, організація самостійної роботи, інтегроване навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах інформатизації суспільства постає нагальна проблема у створенні принципово нових підходів до підготовки майбутніх учителів. Сучасний вчитель уже не розглядається як єдине джерело знань. Він сьогодні є модератором освітнього процесу, який допоможе учням знайти, проаналізувати та систематизувати необхідну інформацію та застосувати її за допомогою онлайн інструментів, або створити власний інформаційний продукт. З огляду на це, виникла необхідність формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя, що має забезпечуватися на різних етапах його професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблематику формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя вивчали вітчизняні та зарубіжні науковці. Сутність інформаційної компетентності визначено у наукових працях О. Вітт, А. Завьялова, М. Головань, Н. Баловсяк, О. Дорогайцева. Структурні компоненти цієї професійної характеристики відображено у дослідженнях О. Бойцової, І. Кислої, А. Хуторського, М. Головань, Н. Баловсяк. Зміст її схарактеризовано у працях В. Кременя, Л. Петренко, Л. Карпової тощо. Роль інформаційної компетентності у професійній підготовці майбутніх учителів визначено у дослідженнях А. Алексюк, В. Кременя, Н. Гузія, Р. Гуревича, М. Кадемій, Л. Шевченко. Проблеми формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців стали об'єктом досліджень Н. Баловсяк, М. Головань, Т. Сіткар, Ю. Туранова.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що деякі аспекти проблеми формування інформаційної компетентності майбутніх учителів потребують детальнішого вивчення. Зокрема, на увагу заслуговують можливості формування інформаційної компетентності майбутніх учителів під час вивчення навчальних дисциплін педагогічного циклу.

Метою статті є висвітлення можливостей педагогічних дисциплін у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя є складним процесом, що передбачає якісну зміну когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та особистісного складників його професійної підготовки. Ми передбачаємо, що позитивну динаміку формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя може забезпечити підвищення мотивації до навчання, практико-орієнтований підхід до організації освітнього процесу, активізація самостійної роботи студентів у процесі професійної підготовки, використання технологій інтегрованого навчання.

З метою формування інформаційної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей нами було розроблено методика, яка забезпечила системну, глибоку і органічну інтеграцію інформаційно-цифрових технологій у процес професійної підготовки майбутнього вчителя філологічних спеціальностей під час вивчення навчальних дисциплін педагогічного циклу, зокрема «Педагогіки», «Основ педагогічної майстерності», «Методики виховної роботи».

Навчальна дисципліна «Педагогіка» як наука виконує такі основні функції: теоретичну – наукове обґрунтування шляхів і умов ефективного впливу на розвиток особистості; конструктивно-технологічну – розробка способів і засобів виховного впливу, нових методів, засобів, прийомів, форм і технологій виховання. З огляду на це, під час вивчення конкретних тем, наприклад: «Принципи навчання», «Методи навчання», «Форми організації навчання», «Засоби навчання», «Організація контролю навчання», «Вчитель як організатор педагогічного процесу», ми демонстрували роль інформаційних технологій в організації освітнього процесу. Саме тому ці теми розглядалися у контексті можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема: «Використання засобів мережі Інтернет як джерела наочного ілюстративного матеріалу для уроку», «Дотримання принципу наочності на уроках іноземної мови засобами онлайн та офлайн технологій», «Використання сучасних мобільних засобів комунікації на уроках іноземної мови». Теоретичне вивчення у даному контексті тісно поєднувалося з практичними надбаннями.

Так, студентам було запропоновано переглянути відеозаписи уроків англійської та німецької мов, проаналізувати, як застосування вчителем інформаційно-комунікаційних технологій впливає на процес навчання. Для самостійного опрацювання було запропоновано переглянути відеозаписи

уроків сучасних учителів-новаторів, які використовують інформаційно-комунікаційні технології, а також схарактеризувати їх позитивний вплив на ефективність уроку. Зазначені завдання були спрямовані на розвиток інтересу до формування інформаційної компетентності, усвідомлення значущості цієї професійної характеристики у педагогічній діяльності вчителя. Одночасно із цим формувалася здатність студента до швидкого ефективного пошуку, класифікації, аналізу та систематизації інформації.

Під час вивчення теми «Форми організації навчання» студенти здобували знання щодо ролі інформаційної та інфо-медійної грамотності майбутнього вчителя в організації уроків, індивідуальних, групових, фронтальних форм навчання. Теоретичне вивчення постійно пов'язувалося із практичним компонентом. Зокрема, студенти під час відвідування уроків аналізували використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів навчання в організації урочної, домашньої та самостійної форм роботи. Працюючи у малих групах, майбутні вчителі моделювали систему організації навчання у школі майбутнього з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та сучасних засобів зв'язку з точки зору директора, учителів, батьків та учнів.

У рамках вивчення теми «Вчитель як організатор педагогічного процесу» було висвітлено вимоги до особистості сучасного вчителя, виокремлено інформаційну компетентність як структурний елемент професійної підготовки успішного вчителя іноземних мов. Студенти працювали у малих групах, склали карту думок щодо навичок, умінь, характеристик, сфер знань, рівня сформованості інформаційної компетентності, інфо-медійної та комп'ютерної грамотності сучасного вчителя філологічних спеціальностей.

Вивчення теми «Принципи навчання» дозволило висвітлити реалізацію принципів навчання на основі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, можливостей мережі Інтернет тощо. Студентам було запропоновано навести приклади успішних та неуспішних презентацій нового навчального матеріалу. У форматі «мозкового штурму» майбутні вчителі формулювали та записували основні характеристики ефективних навчальних презентацій, що відповідають дидактичним принципам навчання (систематичності, науковості, доступності, наочності). Їм також було запропоновано переглянути запис вебінару «Ефективні презентації» (Шлеєнков, Вебінар. Ефективні презентації). Майбутні фахівці знайомились із можливостями сайтів для створення інтерактивних онлайн презентацій з метою дотримання принципу наочності, аналізували їх переваги і недоліки. У малих групах вони створювали рекламу та антирекламу використання обраного сайту

для створення наочностей під час підготовки до уроків філологічного циклу. Таким чином, під час навчального заняття з педагогіки майбутні вчителі формували уміння ефективно шукати, аналізувати та систематизувати інформацію, використовувати різні сервіси для створення презентацій з урахуванням принципів систематичності, науковості та наочності; втілювати творчі ідеї та задуми за допомогою онлайн інструментів.

Вивчаючи тему «Контроль навчальної діяльності», було висвітлено закономірності та особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу контролю та оцінювання навчальних досягнень суб'єктів навчання. У ході дискусії студенти обмінювались досвідом організації контролю навчальної діяльності в їх шкільних закладах та під час освітнього процесу в університеті. У малих групах майбутні педагоги виконували міні-дослідження щодо особливостей використання платформ Kahoot, Edmodo, Socrative, Quizz, Quizlet, Jeopardylabs, GoogleForms, Wizer.me; аналізували та узагальнювали переваги та недоліки використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації різних видів контролю навчальної діяльності. Серед переваг були перелічені: зручний, яскравий, інтерактивний інтерфейс онлайн платформ; функції індивідуального та групового оцінювання результатів; автоматичне, об'єктивне та неупереджене оцінювання відповідей учасників; швидкий зворотній зв'язок; можливість багаторазового використання завдання та внесення коректив до формулювання умови та відповідей; одночасне залучення учасників до виконання контрольного завдання тощо. Проте варто зазначити, що інформаційно-комунікаційні технології як засіб контролю навчальної діяльності, мають і ряд недоліків: залежність від електропостачання і мережі Інтернет; вплив інформаційного середовища та системи на швидкість функціонування гаджета, відносно невеликий вибір формату завдань; відсутність можливості автоматизованої перевірки відкритих відповідей; чутливість до кожного символу, верхнього та нижнього реєстру клавіатури. Усі зазначені чинники унеможливають організацію контролю творчих та письмових завдань, що передбачають відкриту відповідь (твір, переказ, власне висловлювання тощо), а також не враховують індивідуальні та психологічні особливості учасників освітнього процесу. Таким чином, студенти дійшли висновків, що інформаційно-комунікаційні технології можуть виступати інструментарієм організації контролю навчальних досягнень учнів та студентів лише під час формувального, діагностичного та коригувального видів контролю.

Студенти ознайомились з основними компонентами педагогічної діяльності під час вивчення теми «Педагогічна майстерність у професійній

діяльності вчителя». Майбутні педагоги розглядали педагогічну майстерність як систему, що включає професійну компетентність, педагогічні здібності та техніку, а також аналізували роль і місце інформаційної компетентності у професійній майстерності сучасного вчителя. За результатами опитування 76% респондентів зазначили, що вчитель повинен постійно використовувати електронні та цифрові засоби навчання для підготовки до уроків іноземної мови, 17% опитуваних вважають, що інформаційно-комунікаційні технології потрібно використовувати хоча б раз на тиждень, і лише 7% учасників переконані, що використання зазначених технологій раз на декілька тижнів є цілком достатнім для успішної професійної діяльності вчителя.

У контексті теми «Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні іноземної мови» студенти розглядали урок іноземної мови як діалог учителя з учнями; аналізували особливості застосування сучасних методів навчання іноземної мови (інтерактивні технології, інформаційно-комунікаційні технології, технології інтегрованого навчання, перевернуте навчання) на різних етапах уроку. Окрім того, майбутні педагоги досліджували роль інформаційної компетентності у забезпеченні успішної та продуктивної підготовки вчителя до уроку, а також доцільність використання інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій у моделюванні уроку.

Підвищення мотивації до формування інформаційної компетентності набуває особливої актуальності у контексті вивчення навчальної дисципліни «Методика виховної роботи», що має на меті розвиток у майбутніх педагогів умінь та навичок виховної роботи з сучасними школярами. Викладання дисципліни базується на практико-зорієнтованому підході до навчання і передбачає моделювання та розробку фрагментів виховних заходів із використанням різних методів виховної роботи.

У процесі підготовки до розробки та проведення фрагментів виховних заходів у майбутніх учителів формувались наступні навички та уміння: ефективно шукати інформацію, працювати з джерелами та першоджерелами, відрізняти факти від суджень, систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, розуміти авторське право, запобігати плагіату, вказуючи посилання на першоджерело інформації (розвиток інформаційної грамотності); аналізувати цифровий слід людини (розвиток компетентності цифрової безпеки); аналізувати фото, лого-, символи, постери, інфографіку, інші візуальні ряди (розвиток візуальної грамотності); втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам (розвиток інноваційності, креативності); ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції, зокрема, через

псевдоекспертів, статистику, маніпулятивні та клікбейт-заголовки; ідентифікувати вплив медіа на наші емоції (розвиток стійкості до впливів, фактчекінгу); ставити питання, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, аналізувати передумови та причини подій (розвиток критичного мислення); ідентифікувати і протидіяти стереотипам і дискримінації, дотримуватись правил етичного спілкування (розвиток соціальної толерантності); аналізувати рекламу та розрізняти її типи (розвиток медіаграмотності) (IREX).

Студентам було запропоновано взяти участь у інтерактивній бесіді з теми «Рейтинги та стереотипи: топ 10 крутих мобільних телефонів» (тема «Методи виховної роботи»). На початку заняття учасники взяли участь у онлайн опитуванні на базі платформи Mentimeter. З відповідей було автоматично сформовано динамічну хмару думок, яка відображала моделі мобільних телефонів, найбільш популярних серед студентської молоді. Потім учасники об'єдналися у малі групи за допомогою онлайн сервісу СЮХ. Працюючи у малих групах, майбутні педагоги склали перелік основних характеристик і можливостей використання мобільних телефонів для навчання та у побуті, використовуючи пошукові системи у мережі інтернет, описи та характеристики мобільних телефонів. Рухаючись по аудиторії за годинниковою стрілкою, групи знайомилися з пріоритетами щодо мобільних телефонів інших груп. Після цього студенти отримали завдання виділити лише 3 характеристики, за якими мобільний пристрій може вважатись «крутим», і оприлюднити їх. На етапі підведення підсумків заняття було визначено вплив стереотипного мислення на вибір мобільного телефону; взаємозв'язок стереотипів і рейтингів та «статусу» молоді людини у суспільстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, виконання запропонованих нами завдань активізує критичне мислення (уміння розпізнавати та протидіяти стереотипам і маніпуляціям), формує інформаційну компетентність (пошук інформації за ключовими словами та хештегами, уміння її проаналізувати, систематизувати, дійти висновків, передбачити наслідки тощо); комп'ютерну грамотність (уміння використовувати мобільні пристрої та онлайн інструменти для пошуку інформації). Студенти формували комп'ютерну грамотність, здобували досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Література

1. Шлеєнков О. Вебінар. Ефективні презентації. URL: https://m.facebook.com/irex.inukraine/posts/3000832766648633?__tn__=-R (дата звернення: 22.01.2020).

2. CIOX. Програма для автоматичного розподілу учасників у групи. URL: <https://ciox.ru/split-a-list-into-groups> (дата звернення: 30.12.19).
3. Інтеграція інфо-медійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX в Україні, 2019-2020.

References

1. Shlyeyenkov, O. *Webinar. Efektyvni prezentatsiyi [Webinar. Efficient Presentations]*. Retrieved from https://m.facebook.com/irexinukraine/posts/3000832766648633?_tn__=-R (date of appeal: 22.01.2020) (ukr).
2. CIOX. *Prohrama dlya avtomatychnoho rozpodilu uchasyvnykiv u hrupy [A program for automatic grouping of the participants]*. Retrieved from <https://ciox.ru/split-a-list-into-groups> (date of appeal: 30.12.19) (ukr).
3. *Intehratsiya info-mediynoyi hramotnosti u navchal'nyy protses. Navchal'no-metodychni materialy proyektu "Vyvchay ta rozriznyay: info-mediyna hramotnist'" [Integration of the media literacy into the educational process. Educational and methodical materials of the project "Study and distinguish: info-media literacy"]*. Kyiv: IREX v Ukraini, 2019-2020 (ukr).

ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Н. Б. Хамская, А. Ю. Киналь

В статье обоснована актуальность проблематики формирования информационной компетентности будущих учителей филологических специальностей в процессе их профессиональной подготовки. Проанализированы возможности педагогических дисциплин в формировании информационной компетентности будущих специалистов. Описаны практические формы работы со студентами во время учебных занятий по дисциплинам: «Педагогика», «Основы педагогического мастерства», «Методика воспитательной работы». Освещены пути повышения мотивации к обучению, организации самостоятельной работы студентов, применение практико-ориентированного и интегрированного обучения в профессиональной подготовке будущих педагогов. Проиллюстрирована взаимосвязь теоретической и практической подготовки будущего учителя в формировании его информационной компетентности. На конкретных примерах продемонстрированы возможности использования информационно-коммуникационных технологий, цифровых и электронных средств обучения: интерактивных практико-ориентированных задач, дискуссий, моделирования и разработки фрагментов уроков, выполнение творческих заданий. Определен перечень умений и навыков, необходимых для деятельности будущего учителя в информационном пространстве, которые студенты могут приобрести в процессе изучения педагогических дисциплин: поиск, анализ, обработка информации;

создание собственного информационного продукта; возможности использования цифрового и электронного оборудования для обработки фото-, видео- и аудио-учебных материалов; особенности применения доступа к аутентичным материалам с целью формирования социокультурной и иноязычной коммуникативной компетентностей (энциклопедий, учебников, онлайн баз данных); деятельность будущего учителя в различных информационных оболочках и операционных системах; использование информационно-коммуникационных технологий для организации образовательного процесса.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, информационная компетентность будущего учителя, повышение мотивации обучения, практико-ориентированное обучение, организация самостоятельной работы, интегрированное обучение, информационно-коммуникационные технологии

POSSIBILITIES OF PEDAGOGICAL DISCIPLINES IN INFORMATION OF THE FUTURE TEACHERS' COMPETENCE FORMATION

N. B. Khamaska, A. Yu. Kynal

The article substantiates the problem of information competence of future teachers' of philological specialties formation in the process of their professional training. The possibilities of pedagogical disciplines in the information competence of future specialists' formation are analyzed. Practical forms of work with students during classes in the disciplines: "Pedagogy," "Fundamentals of pedagogical skills," "Methods of educational work" are described. Ways to increase motivation to learning, the organization of students' independent work, the use of practice-oriented and integrated learning in the training of future teachers are highlighted. The interrelation of theoretical and practical training of the future teacher in the formation of his information competence is illustrated. The possibilities of use of information and communication technologies, digital and electronic teaching aids are demonstrated on specific examples: interactive practice-oriented tasks, discussions, modelling of demo-lessons, completing creative tasks. The list of abilities and skills necessary a future teacher's professional activities in the information space which students can get in the course of studying of pedagogical disciplines is defined: search, analysis, information processing; creating your own information product; possibilities of digital and electronic equipment use for processing photo, video and audio training materials; access to authentic materials for the purpose of sociocultural and foreign language communicative competences formation (encyclopedias, textbooks, online databases); activities of the future teacher in various information environments and operating systems; use of information and communication technologies for the organization of the educational process.

Keywords: Professional competence, information competence of the future teacher, increase of motivation of training, practice-oriented training, organization of independent work, integrated training, information and communication technologies.

Хамська Неліна Болеславівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, Україна). E-mail: nelina88@ukr.net

Хамская Нэлина Болеславовна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и профессионального образования, Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского (г. Винница, Украина). E-mail: nelina88@ukr.net

Khamska Nelina Boleslavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogic and Professional Education of Vinnytsia Mykhaylo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnytsia, Ukraine). E-mail: nelina88@ukr.net

Киналь Анна Юрївна – асистент кафедри англійської філології, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, Україна). E-mail: annakinal82@gmail.com

Киналь Анна Юрьевна – ассистент кафедры английской филологии, Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского (г. Винница, Украина). E-mail: annakinal82@gmail.com

Kynal Anna Yuriivna – Assistant at the Department of English Philology of Vinnytsia Mykhaylo Kotsybynskiy State Pedagogical University (Vinnytsia (Ukraine). E-mail: annakinal82@gmail.com